

ДОБРЯНСЬКА О. О.,
здобувач
(Міжрегіональна академія
управління персоналом)

УДК 347.73

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

У статті досліджено суть і значення фінансового контролю в сфері митної справи. Запропоновано критерії, і розроблена класифікація принципів фінансового контролю в сфері митної справи.

Ключові слова: митний контроль, фінансовий контроль, принципи митного контролю, принципи фінансового контролю, митне законодавство.

В статье исследованы сущность и значение финансового контроля в сфере таможенного дела. Предложены критерии, и разработана классификация принципов финансового контроля в сфере таможенного дела.

Ключевые слова: таможенный контроль, финансовый контроль, принципы таможенного контроля, принципы финансового контроля, таможенное законодательство.

In the article investigational essence and value of financial control is in the sphere of custom business. It is offered criteria and developed classification of principles of financial control in the sphere of custom business.

Key words: custom control, financial control, principles of custom control, principles of financial control, customs legislation.

Вступ. У процесі фінансового контролю органи, що його здійснюють, повинні керуватися основними засадами, принципами. Принципи – об'єктивні властивості права. Вони відбивають закономірності громадського розвитку, потреби цього суспільства. У цьому полягає їх соціальна обумовленість, залежність від реальних життєвих умов, тому вивчення системи принципів фінансового контролю, а також їх використання в правозастосовній практиці є необхідною умовою побудови ефективної системи фінансового контролю.

В Україні проблемам фінансового контролю в сфері митної справи до останнього часу не приділялося належної уваги. Окремі питання або сфери державного контролю досліджували у своїх роботах В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, Л.К. Воронова, А.С. Васильєв, І.П. Голосніченко, Р.А. Калюжний, Ю.С. Шемшученко. Питанням митної справи взагалі та митного контролю зокрема приділена значна увага в наукових працях К.Г. Борисова, Б.Н. Габричидзе, Ю.М. Дьоміна, С.В. Ківалова, Б.А. Кормича, П.В. Пашка, А.П. Павлова, С.І. Пахомова, К.К. Сандровського.

Однак багато аспектів фінансового контролю в сфері митної справи залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Визначення особливостей і тенденцій організаційного та правового забезпечення принципів здійснення фінансового контролю в сфері митної справи.

Результати дослідження. Сьогодні чітке законодавче закріплення принципів фінансового контролю, у тому числі в сфері митної справи, відсутнє. Відчувається і недолік комплексних наукових досліджень системи принципів фінансового контролю, їх класифікації, а

тим більше і системи принципів фінансового контролю в сфері митної справи. Вивчення і подальший розвиток концептуальних положень, що стосуються поняття принципів фінансового контролю (і, відповідно, принципів фінансового контролю в сфері митної справи), їх класифікація є важливими і актуальними напрямками розвитку науки фінансового і митного права на сучасному етапі.

О.Ю. Грачова при розгляді принципів фінансового контролю абсолютно справедливо відмічала: «Світова спільнота на основі багаторічного досвіду розробила основні принципи організації державного фінансового контролю, до реалізації яких прагне кожна сучасна цивілізована держава. Ці принципи викладені в Лімській декларації (Міжнародна організація контрольних органів): незалежність і об'єктивність, компетентність і гласність» [6].

Лімська декларація є важливим міжнародним документом, що встановила принципи фінансового контролю і проголошує організацію фінансового контролю обов'язковим елементом управління фінансами. При цьому принципом діяльності органів фінансового контролю має бути незалежність і захищеність від стороннього впливу. В Лімській декларації керівних принципів контролю визначені загальні правила діяльності контрольних органів, їх взаємовідносини, взаємодія між собою, у тому числі з президентом, парламентом, урядом. Основними напрямками фінансового контролю в відносинах, регульованих фінансовим правом, є:

а) перевірка виконання органами державної влади і місцевого самоврядування функцій по акумуляції, розподілу і використанню фінансових ресурсів відповідно до своєї компетенції;

б) перевірка виконання фінансових зобов'язань перед державою і органами місцевого самоврядування, організаціями і громадянами;

в) перевірка правильності використання державними і муніципальними підприємствами, установами, організаціями грошових ресурсів, що знаходяться в господарському веденні або оперативному управлінні (бюджетних і власних коштів, банківських позик, позабюджетних та інших засобів);

г) перевірка дотримання правил здійснення фінансових операцій, розрахунків і зберігання грошових коштів підприємствами, організаціями, установами;

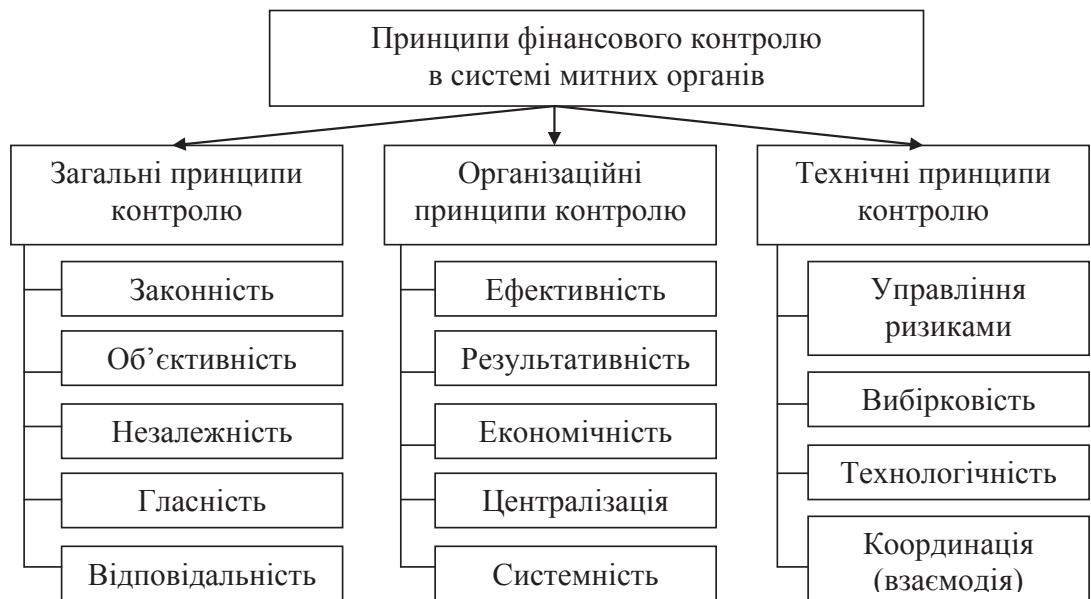
д) виявлення внутрішніх резервів виробництва – можливостей підвищення рентабельності господарства, зростання продуктивності праці, економнішого ефективного використання матеріальних і грошових засобів;

е) усунення і попередження порушення фінансової дисципліни. У разі їх виявлення в установленому порядку застосовуються заходи дії до організацій, посадовців і громадян, забезпечується відшкодування матеріального збитку державі, організаціям, громадянам.

Стосовно фінансового контролю, що здійснюється митними органами, доцільно розглядати систему принципів, що включає загальні принципи контролю, організаційні засади діяльності митних органів та технічні принципи здійснення контрольних-економічних заходів (рис. 1). При цьому як основоположний виділяється принцип законності, який означає, що предмети відання, повноваження, межі юрисдикції, права та обов'язки органів фінансового контролю, а також їх посадових осіб повинні бути чітко визначені чинним законодавством, деталізовані відомчими актами і посадовими інструкціями. Принцип незалежності, як базовий принцип контролю, припускає, що митні органи мають бути повністю автономними і самостійними у своїх діях (у рамках функціональних повноважень, установлених законом). Збереження неупередженого ставлення до об'єкта і предмета контролю з метою забезпечення інтересів держави, суспільства та окремих учасників ЗЕД становить зміст принципу об'єктивності. Дієвість будь-якої системи контролю, у тому числі в системі митних органів, забезпечується також принципами гласності й відповідальності [3].

Організація контрольних заходів базується на принципах ефективності, результативності й економічності. Принцип централізації відбиває вертикальну структуру підпорядкування в системі митних органів. Принцип системної організації контролю припускає ретельну розробку процесу контролю за однаковими алгоритмами, починаючи від вибору об'єкта контролю до складання акта про виявлені порушення і розгляду результатів дій перевірки [8].

Рис. 1. Принципи організації та здійснення фінансового контролю митними органами

Сукупність принципів фінансового контролю в сфері митної справи в їх взаємозв'язку і взаємодії утворює систему принципів. Система принципів фінансового контролю в сфері митної справи є певним чином впорядкованою сукупністю принципів з урахуванням їх структурних зв'язків, взаємодії, взаємовпливу, а також поділу на окремі групи і види. Важливим є вивчення справжніх принципів не лише кожного окремо, але і в їх поєднанні і взаємозв'язку один з одним. Подібний підхід забезпечує максимально повне віддзеркалення їх суті і функціонального призначення. У зв'язку з цим необхідно досліджувати внутрішню структуру системи принципів фінансового контролю в митній сфері, тобто їх класифікацію.

Отже, під класифікацією принципів фінансового контролю в сфері митної справи розуміється їх поділ на окремі групи, види за якою-небудь ознакою, що іменується основою класифікації. Класифікація «виступає ефективним інструментом як підсумовування накопчених в тій або іншій сфері знань, так і прогнозування, обґрунтування спрямованості наступного пізнання досліджуваних явищ» [5].

Таким чином, в залежності від закріплення в праві (наявність формальної визначеності) можна виділити: принципи, безпосередньо закріплені в нормах права (наприклад, принцип незалежності контролю); принципи, що впливають із змісту правових норм, проте безпосередньо в них не закріплені (наприклад, принцип єдності мети і завдань фінансового контролю). «Наука не «придумує», а «відкриває» закладені в праві принципи, показує їх роль, значення і функціонування» [7]. В залежності від характеру правовідносин, що підпадають під дію принципу, принципи фінансового контролю в сфері митної справи можна розділити на юридичні («регулюючі», наприклад, порядок здійснення фінансового контролю в сфері митної справи, законність, гласність, незалежність і т. д.), економічні (припускають наявність економічної складової в їх змісті, наприклад, принцип бюджетної ефективності, принцип фінансової значимості об'єкту контролю, що передбачають облік економічних показників при здійсненні контролю) і організаційно-методичні (покликані визначити організацію і безпосередньо діяльність суб'єктів фінансового контролю в сфері митної справи). Крім того, в залежності від способів зовнішнього вираження принципів в тих або інших формально-юридичних джерелах виділяють принципи,

закріплені в міжнародних нормативно-правових актах і договорах, конституції, законодавстві, підзаконних актах.

Фінансовому контролю як невід'ємній частині фінансової діяльності властиві ті ж принципи, на яких будується її здійснення: законність, гласність, плановість, а також відповідні специфічні принципи: незалежність контролю, об'єктивність і компетентність і т. д. [2].

Слід зазначити, що наведений перелік принципів фінансового контролю не є вичерпним, та і не може бути таким. Органи фінансового контролю, окрім принципів, вказаних вище, у своїй роботі використовують також інші принципи, у тому числі: плановість, звітність, самостійність і незалежність в реалізації поставлених завдань, бюджетну ефективність, об'єктивність, результативність, відповідальність, професіоналізм і компетентність, чіткість і логічність вимог, що пред'являються контролерами; непідкупність суб'єктів контролю; обґрунтованість і доведення інформації, приведеної в актах перевірок і ревізій; презумпцію невинності підозрюваних у фінансових злочинах осіб, політичну нейтральність, недопущення конфлікту інтересів, добросовісне виконання посадових обов'язків і т. д. [6].

Отже, в даному дослідженні проведена класифікація принципів фінансового контролю в сфері митної справи по наступних критеріях: в залежності від закріпленості в праві виділені легальні і доктринальні принципи; по характеру правовідносин принципи розмежовані на юридичні, економічні і організаційно-методичні; у залежності від способів зовнішнього вираження принципи можуть бути закріплені в міжнародних нормативно-правових актах і договорах, конституції, законодавстві, підзаконних актах.

Сьогодні разом з вдосконаленням фінансового законодавства триває і процес формування принципів фінансового контролю.

Значення принципів фінансового контролю в сфері митної справи полягає в тому, що вони є орієнтиром в нормотворчій діяльності при вдосконаленні законодавства у сфері фінансового контролю. Вказані принципи сприяють правильному з'ясуванню сенсу законодавства, його суті, вірному правозастосуванню. Вони дозволяють усувати неузгодженість, протиріччя між окремими правовими приписами, виступають критерієм, що дозволяє оцінити ті або інші законодавчі встановлення з точки зору їх відповідності праву в цілому [4]. Принципи права використовуються в правотворчій, правозастосовній, правоінтерпретаційній діяльності, дозволяючи діяти у відповідності з духом і буквою закону. Вони виступають «своєрідним фундаментом усього правоінтерпретаційного процесу, своєрідним орієнтиром для органів і осіб, що здійснюють тлумачення правових норм», не лише сприяючи правильному розумінню і застосуванню правових норм, але і впливаючи на зміст нормативно-правових актів, що приймаються, сприяючи виявленню і виключенню правових приписів, що не вписуються в систему законодавства [1].

Висновки. Різні принципи фінансового контролю в сфері митної справи тісно взаємозв'язані між собою, утворюючи при цьому систему принципів. Принципи права це не декларативні судження, це першооснова, свого роду фундамент усієї системи, в справжньому випадку системи фінансового контролю. Без подібного ґрунтового «фундаменту» скрутно побудувати стійку «будівлю» фінансового контролю. Відсутність чіткого законодавчого встановлення принципів фінансового контролю і їх фрагментарний характер перешкоджають послідовному застосуванню принципів фінансового контролю в юридичній практиці.

Список використаних джерел:

1. Басик В.П. Количественные и качественные изменения правовых принципов гражданства Российской Федерации / В.П. Басик // Государство и право. – 2005. – № 6. – С. 90–96.
2. Грачева Е.Ю. Проблемы правового регулирования государственного финансового контроля / Е.Ю. Грачева. – М. : Юриспруденция, 2000. – 135 с.
3. Дорош Н.І. Державний фінансовий контроль: зарубіжний досвід і шляхи вдосконалення / Н.І. Дорош // Фінанси України. – 1998. – № 1. – С. 47–55.
4. Лаврусь С.Ю. Проблемы реализации принципов права в правотворческой практике / С.Ю. Лаврусь // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. – Тольятти : ВУиТ, 2005. – Вып. 48. – С. 76–85.

5. Сенякин И.Н. Специальные нормы советского права / И.Н.Сенякин. – Саратов, 1987 – 360 с.
6. Быля А.Б., Горбунова О.Н, Грачева Е.Ю. Финансовое право : [учебник] / [А.Б. Быля, О.Н Горбунова, Е.Ю. Грачева] ; отв. ред Е.Ю. Грачева, Т.П. Толстопятенко. – М. : Проспект, 2010 – 536 с.
7. Цыбулевская О.И. Злоупотребление правом как нравственная проблема / О.И. Цыбулевская // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия «Юриспруденция». – 2003. – № 6. – С. 56–62.
8. Шкуратова І.І. Принципи і організація фінансового контролю в діяльності митних органів / І.І. Шкуратова, А.А. Халецька // Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління». – 2011. – № 2. – С. 120–126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2011_2_18.pdf.

КОВАЛЕНКО А. А.,
здобувач
(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України)

УДК 347.73

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена сучасним фінансово-правовим проблемам банківської діяльності. Особливу увагу приділяється принципам публічної банківської діяльності.

Розглядаються особливості фінансово-правового регулювання відносин у банківській сфері. Особлива увага приділяється фінансово-правовим відносинам за участі банків та інших фінансово-кредитних установ.

Ключові слова: банківська діяльність, банківське право, фінансове право, предмет фінансово-правового регулювання.

Статья посвящена современным финансово-правовым проблемам банковской деятельности. Особое внимание уделяется принципам публичной банковской деятельности. Рассматриваются особенности финансово-правового регулирования отношений в банковской сфере. Особое внимание уделяется финансово-правовым отношениям с участием банков и других финансово-кредитных учреждений.

Ключевые слова: банковская деятельность, банковское право, финансовое право, предмет финансово-правового регулирования.

The article is devoted to modern financial and legal problems of banking activity. Special attention is paid to the principles of public banking. The features of the financially-legal adjusting of relations in the bank sphere are examined. The special attention is spared to the financially-legal relations at participation of banks and other financial and credit institutions.

Key words: banking activity, bank law, financial law, subject of the financially-legal regulation.

